

GÜNÜMÜZDE RİZE VE CİVARINDA GÖRÜLEN GELENEKSEL GİYSİLER*

Yrd. Doç. Dr. Fikri SALMAN**

Özet

Rize ve yöresi geleneksel giyim kuşam özelliklerine değindiğimiz bu çalışmamızda, konuyu kırsal kesim ve merkez olmak üzere iki temel üzerinde ele alabiliriz. Rize merkezinde yaşayan erkeklerin geleneksel giyim kuşamı; kukula, içdonu, göynek, yelek, ceket (cepken), gömlek, pantolon-şalvar, çorap ve çizmeden oluşur. Kırsal kesimde yaşayan Rize erkeği ise; kudi (başlık), içdonu, göynek, diplik, mintan, çıkvar, çuha, yelek, pantolon veya zıpka, gümüşlük, kuşak, çorap, ayakkabı ve zangaldan oluşur.

Kadın giysileri ise; Rize merkezde, tülbent-çember, makaslı, içdonu, elbise, etek, bluz, dolaylık, çorap ve ayakkabıdan müteşekkildir. Kırsal kesim Rize kadınının kıyafeti ise, şifon eşarp, şay, çember, iç bağı, içdonu, şalvar, diplik, göynek, elbise (forka), kurta, yelek, önlük (koknoç), çuha, köynek, içlik, göğüslük, kemer, şal kuşak, çorap, yemeni veya çarıktan oluşmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Geleneksel giysiler, Rize geleneksel giysileri, Rize folklorik kıyafetleri, Feritiko, Makaslı Peştamal.

Traditional Clothes of Rize and Its Invironment

Abstract

The subject may be handled on two bases as rural and central regions in the present study which deal with the features of clothing in Rize and its environment. The traditional clothing of men in the central Rize consist of **kukula, içdonu, göynek, diplik, mintan** (shirt), **çıkvar, çuha, vest, trusers** or **zıpka, gümüşlük, kuşak, socks, shoes** and **zangal**.

Clothes of women in central Rize consist of **tülbent-çember, makaslı, içdonu, dress, skirt, blouse, dolaylık, socks and shoes**. The cloths of women in

* Bu çalışma Rize’de, 16–18 Kasım 2006 Tarihlerinde gerçekleşen, 1. Rize Sempozyumu’nda sunulan bildirinin genişletilmiş şeklidir.

** Yrd. Doç. Dr., Atatürk Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Geleneksel Türk El Sanatları Bölümü, Erzurum, fikrisalman@gmail.com

rural Rize's consist of **şifon eşarp, şay (şar), çember, iç bağı, içdonu, shalvar, diplik, göynek** (shirt), **forka** (dress), **kurta, yelek, önlük (koknoç), çuha, köynek, içlik, göğüslük, kemer** (belt), **şal kuşak, socks, yemeni** or **çarık**.

Those traditional clothes used in Rize and its environment may be evaluated as a typical reflection of the clothing tradition of Black Sea Region. Other cities of Black Sea Region have both similar and different characteristics.

Key Words: Traditional Turkish clothes, Rize Traditional clothes, Rize folkloric clothes, feritiko, makaslı peştamal.

1-Giriş:

Anadolu'da oldukça zengin bir çeşitlilik gösteren kültürel değerlerden biri de, her yörede ve bölgede farklılık gösteren geleneksel giysi kültürü olmuştur. Bölgeler arasındaki çeşitlilikler ve renklilikler, kendini bu yöresel kıyafetlerde de ön plana çıkarmaktadır. Karadeniz bölgesinde yaşayanların da kendine özgü bir giysi kültürü sergilediği gözlerden kaçmaz. Özellikle Orta Karadeniz ve Doğu Karadeniz geleneksel giysilerinin, bir takım benzerlikler taşıdıkları görülmektedir. Bu benzerlik kadın giysilerinde az olmakla birlikte, erkek giysilerinde daha fazla olarak karşımıza çıkmaktadır. Zorlu bir coğrafyada yaşayan Karadenizliler, geleneksel giyim kuşamlarını özellikle kırsal kesimde yaşatmaya devam ettirmektedirler.

Bu çalışmamızda Rize ve civarında görülen geleneksel giysilerin özelliklerine değineceğiz. Rize geleneksel kıyafetlerinin merkezde ve kırsal kesimde küçük de olsa bir takım farklılıklar sergilediğini görmekteyiz. Özellikle Hemşin ve Ayder yaylasında yaşayan kadınların başlarını bağlama biçimleri ve kuşakları, şehirli kadınlardan daha farklıdır. İlk olarak erkek giysilerinin değerlendirmesiyle konumuza giriş yapabiliriz.

2- GELENEKSEL RİZE ERKEK KIYAFETLERİ:

2.1-Rize-Merkez Erkek Kıyafetleri:

2.1.1-Başa Giyilenler:

Kukula: Eskiden başa dal fes, kalpak ve kukula giyilirdi. Erkeklerin başlarına peşkir veya baş mendili bağladıkları da olurdu. Kukula koyu renkli pamuklu kumaştan yapılan bir başlıktır (Resim-1/A-B ve 2/A-B). Başa giyilen bölümü üçgen şeklindedir. Öndeki üçgenin ortası çeşitli desen özellikleri taşıyan sutaşı ile

süslenmektedir. 1 m boyunda, 25 cm eninde uzunca bir bağı vardır. Bu bağlar da sutaşı ile süslenir.¹

2.1.2-Bedene Giyilenler:

Beden giysileri üst beden ve alt beden olarak iki kısımda incelenir. Üst bedenden belden yukarı kısım olup gövde olarak da adlandırılabilir. Alt beden ise bacaklar olarak değerlendirilir. Üst bedene; **göynek, yelek, ceket (cepken)** ve **gömlek** giyilirken alt bedene ise içdonu, pantolon veya şalvar giyilir (Resim-1/A-B).²

Göynek/İç Göyneği: Kollu veya kolsuz olarak yapılan yakasız göynek, feretiko dokuma kumaştan ya da pamuklu kumaştan yapılan bir iç çamaşırıdır.³

Gömlek: Beyaz ipekli veya pamuklu kumaştan dikilen gömlek; robalı, hâkim yakalı, önden düğmeli, uzun kollu ve manşetlidir⁴ (Resim-3).

Yelek: Kolsuz, yuvarlak yakalı, kruvaze modellenmiş ve çift sıra düğmelidir. Sol göğsün üzerinde yelek cebi, etek bölümünde ise torba cep bulunur.⁵ Yeleğin arka kısmı astarlık kumaştan dikilir. Arka kısım daha bol olmakla birlikte bu bolluk ince şerit kuşaklarla sıkılarak daraltılır. Yeleğin arka kısmındaki etek ucu V şeklindedir⁶ (Resim-5).

Ceket (Cepken): Ön kısmı V yakalı ve kruvaze modellenmiş olan ceketin uzun kolları dar ve yırtmaçlı manşetlidir. Ceket boyu yelekten daha uzun olmaktadır. Ceketin kenar kısımları ve şekilli olan yerleri sutaşı ile süslenir. Ceketler her zaman giyilmediğinden dolayı halk oyunları kıyafetlerinde pek fazla kullanılmamaktadır⁷ (Resim-4).

İçdonu: Pantolon altına giyilen ve iç çamaşırı olarak kullanılan içdonu, pamuklu veya keten kumaştan yapılır.⁸

Pantolon-Şalvar: Şalvarın ağı ön kısımda normal bollukta, arka kısımda ise daha fazla bollukta yapılır. Bu bolluk pililerle sağlanır. Pantolon paçaları dizden itibaren daralmaktadır. Paça ağı ise yırtmaçlı ve düğmeli olarak son bulur. Bel

¹ Z. Bilge ERDEN ve Arkadaşları; **Türk Halk Oyunları Giysileri**, Ankara, 1999, s. 349.

² ERDEN; a.g.e., s. 349.

³ ERDEN; a.g.e., s. 349.

⁴ ERDEN; a.g.e., s. 349.

⁵ Emel YILMAZ; **Rize İli Geleneksel Giyim Kuşam**, Atatürk Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Bölümü Lisans Tezi, Erzurum, 2003, s. 38; ERDEN; a.g.e., s. 349.

⁶ ERDEN; a.g.e., s. 349.

⁷ ERDEN; a.g.e., s. 349; <http://www.bizimtasarim.com/gundogdu/gelenek.htm> 29 Eylül 2006

⁸ ERDEN; a.g.e., s. 349.

kısmı ise lastikle büzülerek veya ukur ile gerdirilerek bağlanır.⁹ Yan dikişlerin tamamı, yırtmalar ve paa ağızları tıpkı ceket ve yelekte olduğu gibi sutaşları ile süslenir (Resim-6).

2.1.3-Ayağa Giyilenler:

orap: Ynden örülmüş ve üzerinde geleneksel motifler taşıyan çoraplar yakın zamanlara kadar kullanılmaktaydı. Günümüzde bu çoraplarla birlikte normal pamuklu çoraplar da kullanılmaktadır.

Çizme: Deriden yapılmış olan siyah renkli çizmeler, kösele tabanlı ve alçak topukludur. Çizme boyu dizlere kadar uzanmakta olup, baldırları saracak kadar dar olur (Resim-7).

2.1.4-Takılar ve Aksesuarlar:

Takı olarak daha çok halk oyunları ekiplerinin kullandığı kama, zincirli köstek saat ve boyuna takılan muska en çok tercih edilen takılardır. Bunlarla birlikte belde deri kemer de kullanılmaktadır.

2.2-Rize-Kırsal Kesim Erkek Kıyafetleri:

2.2.1-Başa Giyilenler:

Kudi (Başlık): Genelde siyah renklidir. Giyilen giysinın kumaşından yapılabileceği gibi, koyu renkli farklı bir kumaştan da dikilebilir. Başlığın her iki yanında 20 cm eninde, 70-80 cm boyunda uçları süslü olan sarkaçlar vardır. Sarkaların uçları süslemeli olup bu kısma kireviz adı verilir. Sarkalar, başlığın düşmesi için, başa sarma maksadıyla da kullanılır. Böyle sarılınca arkadan düğümlenerek sıkılaştırılır (Resim-8/A-B).¹⁰

2.2.2-Bedene Giyilenler:

Göynek/İ Gyneği: Keten ve pamuklu kumaştan yapılan göynek kısa kollu olup en ie giyilen fanila ya da atlet vazifesi gören bir i amařıdır¹¹ (Resim-8/A-B ve 9/A-B).

Diplik: Kalaya kadar uzanan ve patiskadan dikilen uzun kollu bir i amaşıdır.¹²

⁹ ERDEN; a.g.e., s. 349.

¹⁰ YILMAZ; a.g.e., s. 34; ERDEN; a.g.e., s. 352.

¹¹ ERDEN; a.g.e., s. 352.

¹² YILMAZ; a.g.e., s. 35.

Mintan: Keten, poplin veya ipekli kumaştan dikilen beyaz renkli, uzun kollu, hâkim yakalı bir gömlektir. Kolları uzun ve manşetli olan mintan çift ceplidir.

Yelek: Kışlık ve yazlık olmak üzere iki türü vardır. Yazlık olanı kolsuz, kışlık olanı uzun kolludur. Kışlık olanına **ruza** adı verilmektedir.¹³ Siyah veya çabuk kirlenmeyen hâki renkli kumaştan dikilir. Yün kumaştan yapılan yelekler hâkim yakalıdır. Üst cepler körüklü ve kapaklıdır. Önden bel hizasına kadar açık ve düğmelidir. Alt cepler yan taraftadır. Kolsuz yelekler tamamen önden açık ve düğmelidir. Üzerine özel işlemler de yapılabilir. Ruzanın yan tarafları, bacakların kolay hareket edebilmesi için yırtmaçlı yapılmıştır. V yakalı olan yeleğin sol cebine köstek saat takılır.¹⁴

Çuha: Pantolona uygun kumaştan dikilen bir cekettir. Ceket kolları omuz kısımlarında hafifçe bol olup, bileklere doğru daralır. Düğme olarak genellikle gümüş düğme kullanılır¹⁵. Hemşin dolaylarında kullanılan bir giysidir.¹⁶

Çıkvar: Yün kumaştan dikilen bir erkek pantolonudur. Siyah veya gri renklidir. Üst kısmı dize kadar geniş, dizden aşağısı dar ve yanlardan düğmelidir. Yün kumaş Hemşin civarında dokunur ve daha çok da Hemşin civarında kullanılır.¹⁷

Pantolon-Asma Kilot-Kilot Pantolon ve Zıpka: Pantolonda kullanılan kumaş; kışlık olanlar için yünlü, yazlık olanlar için de ince kumaştan olup yelekle bütünlük sağlayacak renktedir. Dizlerin iç kısımları sürtünmeden meydana gelebilecek yırtılmalara karşı deri ile dikilir. Yörede çok eskiden **zıpka pantolon** giyilmekteydi. Daha sonraları asma kilot dediğimiz ve bugün hâlâ kullanılan kilot pantolon tercih edilmektedir. Dizden aşağısı önden düğmeli olup, dar paçalı ve ayağı saracak şekilde dikilir. Alt kısımda bir lastikle de ayak tabanına bağlanır.¹⁸

Kuşak ve Gümüşlük: Çıkvar altına sarılan kuşak, beyaz renkli yünlü kumaştan yapılmakta olup ve dikdörtgen biçiminde bir forma sahiptir. Erkek giysilerinin en dışında kullanılan deri kemer ise **gümüşlük** olarak adlandırılır. Üzerine kama, bıçak gibi aksesuarlar takılır.¹⁹

¹³ ERDEN; a.g.e., s. 352; <http://www.hemsinli.com/forumoku.php?mesajsec=630> 26 Eylül 2006;

¹⁴ YILMAZ; a.g.e., s. 36.

¹⁵ ERDEN; a.g.e., s. 353.

¹⁶ YILMAZ; a.g.e., s. 35; <http://www.bizimtasarim.com/gundogdu/gelenek.htm> 29 Eylül 2006

¹⁷ YILMAZ; a.g.e., s. 35.

¹⁸ ERDEN; a.g.e., s. 353.

¹⁹ ERDEN; a.g.e., s. 354.

2.2.3-Ayağa Giyilenler:

Çorap: Yünlü veya pamuklu olan çoraplar beyaz renklidir. Bunların dışında Rize ve civarında örülen iki ya da üç telli adı verilen desenli çoraplar da özellikle kışın kullanılmaktadır.

Ayakkabı: Eskiden çarık giyilmekle beraber ayakkabıcılık sektörünün ilerlemesiyle çizme ve normal ayakkabı giyiminin arttığı görülmektedir. Eskiden köruklü olan çizmeler günümüzde normal sade görünümlüdür.

Zangal: Keçi kılından yapılan bu ayakkabı aslında yün çoraba benzer. Ayak tabanına lastikle bağlanan bu giysi parçasının aslında taban kısmı yoktur. Diz ve ayak bileği arasına normal çorabın veya pantolonun üzerine giyilir.²⁰

2.2.4-Takılar ve Aksesuarlar:

Genellikle köstekli saat, omuzdan asılmış tütün tabakası, tek bıçak veya kama, zincir, hamaylı, kavlık, tabanca ve nazarlıklar en fazla tercih edilen aksesuarlardır.

3-GELENEKSEL RİZE KADIN KIYAFETLERİ:

3.1- Rize-Merkez Kadın Kıyafetleri:

3.1.1-Başa Giyilenler:

Siyah Tülbent ve Çember: Saçların korunmasını sağlamak için makaslı peştamalın altına sarılan tülbent, çok ince pamuklu kumaştan dokunarak elde edilir. Genelde beyaz renkli veya desenli olarak kullanılır. Tülbentin kenarları tül boncuk, iğne oyası veya dantel ile süslenir. Bazı yörelerde örneğin Cimil'de baş peştamalını tutturmak için, peştamalın üzerine çember biçiminde bağlanıp düğüm atılarak kullanılır²¹ (Resim-12 ve 13/A).

Makaslı Peştamal-Çeşan: Başa, çemberli veya çembersiz olarak takılan büyükçe bir başörtüsüdür. Yaklaşık olarak 1 m eninde, 1.75 cm boyundadır. Kenarları kalın çizgili, orta bölümleri düz ince çizgili olabildiği gibi, aynı kalınlıkta çizgilerden de oluşabilmektedir. Çizgiler çoğu zaman kırmızı, siyah, beyaz ve sarı renklerden oluşur. Ama bunların dışında diğer renklerin kullanıldığı da görülmektedir²² (Resim-10 ve 15/A-B). Dokuma tekniğinden dolayı desenin ağız

²⁰ YILMAZ; a.g.e., s. 38; ERDEN; a.g.e., s. 353.

²¹ Rasim ÇELİK-Naci AK; **Rize Kültür Derlemeleri**, Rize, 1999, s. 25; ERDEN; a.g.e., s.348.

²² ERDEN; a.g.e., s.348.

makasa benzediği için **makaslı** adı verilmiştir. Genellikle başta kullanılan peştamal, bazı bölgelerde takım halinde hem belde hem de başta kullanılır.²³ İran'ın meşhur **Keşani peştamalları**yla bağlantı kurularak **çeşan** adı da verilmektedir.²⁴

Başa bağlama şekline gelince; peştamalin sağ ucu uzun, sol ucu daha kısa bırakılır. Sağ tarafta kalan uzun taraf, sol omuzdan atılarak boğazı saracak şekilde bağlanır. Kadınlar, bağa, bahçeye ya da çay toplamaya giderken ve buralarda çalışırken, peştamalin baştan düşmemesi ve daha rahat çalışılması için bu şekilde bağlama en fazla kullanılan yöntemdir. Cimil'de, peştamal ortadan başa konulduktan sonra iki ucu yanlardan dolanarak omuzlara atılır. Daha sonra **dilmelik** adı verilen siyah renkli, ince dokulu kumaştan yapılmış çember biçiminde bir bağ ile başa bağlanır.²⁵

3.1.2-Bedene Giyilenler:

Elbise: Çiçekli desenleri olan basma kumaştan dikilebileceği gibi, desenli pazen kumaştan ya da düz renkli kumaştan da yapılabilir. Uzun kollu elbisenin beden kısmı düz kesimli, etek kısmı ise bol bir şekilde büzgülerle yapılır. Etek altları, firfırlı fiştolarla veya sutaşları ile süslenir²⁶ (Resim-18).

Etek: Desenli basmadan veya saten kumaştan yapılan etek, belden bir lastikle büzülerek kullanılır. Uçları sutaşı ile süslenir. Basmadan olanları günlük giyilirken, kadife ve saten olanları ise özel günlerde ve misafirlikte giyilir²⁷ (Resim-19/B ve 29/A/B).

Bluz: Sadece Rize'de dokunan, kendinden desenli olan ve çeşitli renkleri bulunan Rize bezi kumaşından ya da saten kumaştan yapılır. Robadan büzgülü olan bluz, hâkim yakalı, uzun kollu ve manşetlidir²⁸ (Resim-19/A ve 29/A/B).

İçdonu: Pamuklu veya keten kumaştan yapılır. Boyu dizüstüne kadar iner. Elbise altına giyilerek kullanılır.

Dolaylık: Bele dolanarak kullanılması nedeniyle **dolay peştamal** olarak isimlendirilen çizgi desenli bir peştamaldır.²⁹ Kuşak şeklinde kullanılan dolaylık,

²³ Nurcan ÇANAĞÇI; **Rize Yöresi İkat Dokumaları**, Atatürk Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Geleneksel Türk El Sanatları Bölümü Lisans Tezi, Erzurum, 1998, s.75.

²⁴ Fahri DALSAR; **Bursa'da İpekçilik**, İstanbul, 1960, s.122; M. Reşat SÜMERKAN; **Trabzon Yöresi Geleneksel El Sanatları**, Trabzon, (Basım Yılı Yok), s. 102-103.

²⁵ YILMAZ; a.g.e., s. 27.

²⁶ ERDEN; a.g.e., s.348; <http://www.bizimtasarim.com/gundogdu/gelenek.htm> 29 Eylül 2006

²⁷ YILMAZ; a.g.e., s. 30.

²⁸ YILMAZ; a.g.e., s. 30; <http://www.hemsinli.com/forumoku.php?mesajsec=630> 26 Eylül 2006

basma etek üzerine bel kısmından sarılarak kullanılır. Dolaylık; 80 x 130 cm ölçülerinde, çizgili kumaştan yapılan iki renkli yöresel bir bel bağıdır. Pamuk veya ketenden dokunur³⁰ (Resim-15/A ve 23). Dolaylık peştamal belde bir torba şeklini alarak büyük bir kolaylık sağlamaktadır. Köylü kadınlar bu torba içerisine bahçede topladığı çeşitli sebzeleri biriktirip taşıyabilmektedir³¹. Yöredeki yağış fazlalığından dolayı, çabuk kirlenen dolaylık, genellikle koyu renkli ipliklerden dokunur. Kadınların, kuşandıkları dolaylığın taşıdığı renklerden hareketle, hangi köy veya kasabadan olduklarını anlamak mümkün olmaktadır³² (Resim-29/A/B). Dolaylık peştamal iki türlü kullanılır:

a-Gezmeye veya çarşıya çıkan kadınlar dolaylığı düz olarak bellerine dolurlar. Dolaylığı belden 6 cm kadar kıvrarak arka bel üzerine iki düğüm atarak tutturulur. Kıvrılan 6 cm'lik kısım, bir kemer gibi beli tutar. Dolaylığın boyu, elbisenin boyunu birkaç santim geçer

b-Çay toplamada ve bağ-bahçe işlerinde kullanılışı: Bele bağlı dolaylığın iki ucu kaldırılarak bel kemerine sokulur. Böylece dolaylığa bir torba şekli verilmiş olur. Bu torba, elle toplanan çay, sebze ve meyvelerin biriktirilmesine elverişli bir hal alır.³³

3.1.3-Ayağa Giyilenler:

Çorap: Bilhassa İkizdere civarında örülen geleneksel motifli yün çoraplar en çok tercih edilen ayak giyecekleridir. Boyları dize kadar uzanır (Resim-29/A/B).

Ayakkabı: Eskiden ayağa giyilen çarıkların yerini daha sonraları yemeni almıştır. Bej rengi, kırmızı, kahverengi ve siyah en fazla kullanılan renklerdir.

3.1.4-Takılar ve Aksesuarlar:

Kulaklarda küpe olarak yirmiikilik liralara, boyunda ise beşbirlikler kullanılır.

²⁹ ÇANAKÇI; a.g.e., s. 79.

³⁰ ERDEN; a.g.e., s.348.

³¹ Şahin Yüksel YAĞAN; **Türk El Dokumacılığı**, İstanbul, 1978, s. 69.

³² YILMAZ; a.g.e., s. 10.

³³ ÇELİK; a.g.e., s. 26.

3.2- Rize-Kırsal Kesim Kadın Kıyafetleri:

3.2.1-Başa Giyilenler:

Şifon: Kenarları pul boncuklarla işlenmiştir. Köşe kısmı alın üzerine gelecek şekilde örtülür. Karşıda kalan çapraz köşe de arkadan bele doğru sarkıtılır³⁴ (Resim-12 ve 13/A). Siyah renkli olan şifon eşarp, ipek iplikle dokunmuş ince ve şeffaf bir kumaştır.³⁵

Şay/Şar (Şayak-Puşi): Rize’de şay ve şar olarak adlandırılan bir örtü, şifonun üzerine bağlanır. Arkadan öne doğru dolaştırılarak getirilen şay, önden bir kez dolandırıldıktan sonra, zarif bir şekilde düğümlenerek arkaya doğru götürülür ve başın gerisinde sıkıca düğümlenir (Resim-13/B/C). Çeşitli renklerde olabilmekle birlikte, genelde çingene pembesi ya da sarı renkli olanları tercih edilmektedir.³⁶ Bunların yanı sıra; mavi, turuncu, mor ve kırmızı gibi parlak ve canlı renkler de kullanılmaktadır (Resim-16, 30/A/B ve 31/A/B).³⁷

Çember: Kenarları çeşitli el oyaları veya boncuklarla süslenmiş olan siyah renkli bir yemenidir³⁸ (Resim-14).

İç Bağı: Yazma türünde olup şifonun kaymasını önlemek amacıyla en içte kullanılır. Yazma türünde bir örtüdür.³⁹

3.2.2-Bedene Giyilenler:

Diplik: Patiska kumaştan çift katlı olarak dikilen diplik, belden büzgülü, uzun kollu bir giysi parçasıdır⁴⁰. Kol ağzlarına, yakasına ve eteklerine tandil dikilmektedir. Hemşin yöresine ait bir giysi parçasıdır.⁴¹

Köynek: Bütün kumaş türlerinden dikilebileceği gibi genelde kadife kumaştan yapılan köynek, koyu yeşil, bordo, lacivert ve kahverengi kumaşlardan yapılır. Bele ya da robaya kadar düğmeli olan köynek yuvarlak yakalıdır. Kolları düz veya

³⁴ ERDEN; a.g.e., s.350.

³⁵ YILMAZ; a.g.e., s. 26; <http://www.rize.gov.tr/hemsin/FolklorNdx.htm> 29 Eylül 2006

³⁶ YILMAZ; a.g.e., s.26; <http://www.hemsinli.com/forumoku.php?mesajsec=630> 26 Eylül 2006; ERDEN; a.g.e., s.350.

³⁷ YILMAZ; a.g.e., s.26; http://www.kendirlibeldesi.net/v1/viewpage.php?page_id=10 29 Eylül 2006

³⁸ ERDEN; a.g.e., s.350.

³⁹ YILMAZ; a.g.e., s. 28; <http://www.rizede.com/> 29 Eylül 2006

⁴⁰ ERDEN; a.g.e., s.350.

⁴¹ YILMAZ; a.g.e., s. 29.

manşetli olabilmektedir. Etek uçları, kol ve yaka ağzları sutaşı, dantel veya fıfırlarla süslenmektedir⁴² (Resim-17).

İçlik: Köynek üzerine giyilen ve her çeşit kumaştan yapılabilen, boyu kalçaya kadar uzanan bir iç giysisidir. Robadan bir büzgüsü olan içlik genelde köynek renginde kumaştan dikilir.⁴³

Göğüslük: İçliğin üzerine takılarak kullanılır. Çeşitli renkteki ipekli kumaşlardan yapılır. 30 x 40 cm boyutlarındaki kumaşlardan dikilir. Bel boyuna bantlarla bağlanan göğüslük, çocuk önlüğü görünümündedir. Düz renkli, boyuna çizgili veya desenli kumaştan yapılabilir⁴⁴. Hemşin dolaylarında günlük olarak giyilen bu kıyafet, kadife, kutnu veya bunlara benzer kumaşlardan yapılmaktadır. Bugün daha çok yaşlılar kullanmaktadır.⁴⁵

Göynek: Yarım kollu ve yakasız bir modele sahip olan göynek, kendirden dokunmuş kumaştan dikilir. Basit dikişli olan bu kıyafet parçası diz üstüne kadar uzanır.⁴⁶

Elbise-Forka: Yörede **forka** adıyla bilinen elbise, **furka** veya **foga** gibi şive farklılıklarıyla da bilinmektedir. Önden veya arkadan düğmeli olan elbise, hâkim yakalı ve kol manşetleri tek düğmelidir. Kumaş rengine yakışacak renkte sutaşları ile süslenen giysinin etekleri fıfırlarla da zenginleştirilir⁴⁷ (Resim-18). Günlük kıyafetlerde basma kumaş kullanılırken, özel günlerde ise kadife ve ipekli kumaştan yapılmış elbiseler kullanılır. Dizkapağı altına kadar uzanan elbise, alt ve üst bölümü bütün olarak yapılır.⁴⁸

Yelek: Elbisenin üstüne giyilir. Kollu ve kolsuz şekilleri vardır. Kumaştan kesilerek dikilen ve örme olarak yapılan iki çeşidi vardır. Yeleklerin kenarları, değişik motiflerle işleme yapılarak veya simli püsküller ve pullarla süslenerek oluşturulur. Genellikle koyu renkler tercih edilir⁴⁹ (Resim-11/A-B, 18 ve 20).

Çuha: Kadife kumaştan dikilen çuha, sutaşı ve gümüş düğmelerle süslenmiş bir ceket türüdür. Yaka, kol ve cepler ayrı renklerde olan kadife kumaşlardan yapılır. Dantellerle de ilave süslemeler gerçekleştirilir.⁵⁰

⁴² YILMAZ; a.g.e., s. 29-30; ERDEN; a.g.e., s.351.

⁴³ ERDEN; a.g.e., s.351.

⁴⁴ ERDEN; a.g.e., s.351.

⁴⁵ ÇELİK; a.g.e., s. 285.

⁴⁶ YILMAZ; a.g.e., s. 29; <http://www.rizede.com/> 29 Eylül 2006

⁴⁷ ERDEN; a.g.e., s.350.

⁴⁸ YILMAZ; a.g.e., s. 28.

⁴⁹ ERDEN; a.g.e., s.350; YILMAZ; a.g.e., s. 28-29.

⁵⁰ http://www.kendirlibeldesi.net/v1/viewpage.php?page_id=10 29 Eylül 2006

Önlük (Koknoç): Yörede değişik ağzılarda **koknoç**, **koknoz** ve **gogneç** biçiminde söylenmektedir. Siyah renkte olan önlük, giysinin önüne takılarak kullanılır (Resim-24). Saten veya keten kumaştan yapılan önlük, cepli ve kenarları süslüdür. Önlükler belden itibaren forkanın fırırları hizasına kadar iner. Bel kısmı iki yandan pensli olup, kendi kumaşından yapılmış şerit biyelerle bele bağlanır. Kenarları kırmalı olan önlük, pembe veya sarı sutaşları ile süslenir. Gelin koknocu ipekli kumaşlardan dikilir.⁵¹

İç Donu ve Şalvar: Elbisenin altına giyilen iç donu, patiska kumaştan yapılmaktadır. Paçaları ve beli büzülerek kullanılır. Eğer şalvar olarak kullanılacaksa, kendirden veya ketenden dokunmuş kumaş kullanılır. Boyu genellikle dize kadar uzanır⁵² (Resim-21).

Kurta: Forkaya uyacak renkte bir kumaştan dikilen kurta, şalvarın yerine kullanılır. Boyu diz altına kadar uzanan kurta basma kumaştan yapılmaktadır⁵³ (Resim-22).

Kemer: Şal kuşağı bele tutturmak için kullanılır. Bu kemerlere **tankkupak** veya **dizbak** ismi de verilir. Bunlar 1 cm eninde ve 2-3 m boyundadır. Tank kupak ile dizbakin farklılığı da vardır. Dizbaklar, çarpana adı verilen dokuma türünden yapıldığı için bu kuşaklara **çarpana kuşak** da denilmektedir⁵⁴ (Resim-26/A-B)

Şal Kuşak: Bele bağlanan bu kuşak türü Pakistan'da dokunan Lahori kuşak adıyla bilinir. Yün malzemedeki kare biçiminde dokunan bu kuşak, üçgen biçiminde katlanarak kullanılır (Resim-11/B, 24). Üçgen kısmın sivri tarafı arkaya gelecek şekilde bele, öne doğru dolanarak sarılır. Kuşak olarak lahorinin dışında, yün, ipek ve orlondan dokunan türleri de mevcuttur. Gelinler, ipekten dokunan Trablus kuşağını, genç kızlar ise Lahori kuşağı daha fazla tercih ederler⁵⁵ (Resim-30).

3.2.3-Ayağa Giyilenler:

Yün Çorap: Genelde beyaz yünden elde örülen çoraplar, renkli ipliklerle desenlendirilerek süslenirler. Yöreye has motifler taşıyan bu çoraplar, titer, eğrili, kereç, çalıklı, buruk açılı, zampara bıyığı gibi isimler alırlar⁵⁶ (Resim-11/A-B ve 27).

⁵¹ ERDEN; a.g.e., s.351; <http://www.rize.gov.tr/hemsin/FolklorNdx.htm> 29 Eylül 2006

⁵² YILMAZ; a.g.e., s. 29; ERDEN; a.g.e., s.350.

⁵³ ERDEN; a.g.e., s.350.

⁵⁴ ERDEN; a.g.e., s.351.

⁵⁵ ERDEN; a.g.e., s.351; <http://www.bizimtasarim.com/gundogdu/gelenek.htm> 29 Eylül 2006

⁵⁶ YILMAZ; a.g.e., s. 32; ERDEN; a.g.e., s.352.

Yemeni: Üstü deri, altı kösele olan ökçesiz bir ayakkabıdır.⁵⁷ Genellikle kırmızı renkte olan yemeniler bazen de giysi bütünlüğünü sağlamak için giysi rengine yakın renkte de olabilmektedir⁵⁸ (Resim–28).

Çarık-Çapula-Lastik: Seferberlikten önce hali vakti iyi olanlar altı kösele, üstü deri olan burnu az kıvrık ayakkabı giyerdi. Buna **çapula** denirdi. 1950'lere kadar köylülerin ayaklarında genelde çarık vardı. 1945'lerde çıkan kara lastikler, erkek ve kadınlar tarafından kullanılmaktaydı. Bugün iş ayakkabısı olarak bazı köylerde hâlâ kullanılmaktadır.⁵⁹ Bağlı çarık ve hasıl çarık olmak üzere iki türü bulunan çarığın, eskiden öküz derisinden yapıldığı bilinmektedir. Önden deri bağcıklarla ayağa bağlanarak giyilirdi. Bugün yerini yemeni türü ayakkabıya terk etmiştir.⁶⁰

3.2.4-Takılar ve Aksesuarlar:

Kadınlar boyunlarına genellikle altın liralara takarlar. Bu altın liralara ortasına beşibirlik ya da maddi duruma göre üçer veya beşer tane Reşat altını takılır. Küpe, yüzük ve bileziklerin dışında, alın üzerine bağlanan altın lira dizisi de kullanılır.⁶¹

Gelin Giyimi: Rize'nin Ambarlık Köyü'nde gelinlik olarak eskiden pembe bir elbise giyilir ve üzerine yün kuşak takılırdı. Bu kuşağı bele tutturmak için yün ipliğinden yapılan süslü bir bağ, birkaç defa bele dolandır. Ayaklara yün çorap giyilir. Başa da süslü bir fes takılır. Bu fese, üzerinde altın liralara olduğu için, altınlı fes denilirdi. Bazı gelinler fes üzerine üzeri pullu kırmızı renkli başörtüsü takardı⁶² (Resim–32).

Gelinlik, genelde krep desen, emprime ve krep birman olarak adlandırılan kumaşlardan dikilirdi. Çoğu zaman pembe veya kırmızı kumaş tercih edilirdi. Şekil olarak belden kesik, bisiklet yaka, etek kısmı altı parça veya kloş kesilirdi. Uzun bir duvak takıldıktan sonra, iki kulak üstüne başa taç yapılırdı ve ele de mendil alınırdı. Hemşin yöresinde ise gelinlik ve çarşaf giyilmezdi. Gelin olacak genç kız, kadife foğa giyer, başına da İran şalı atardı. Gelin, önden büzgülü, sırma süslemeli

⁵⁷ Haydar GEDİKLİOĞLU; **Akçaabat**, Akçaabat, 1996, s. 26.

⁵⁸ ERDEN; a.g.e., s.351.

⁵⁹ YILMAZ; a.g.e., s. 32; <http://www.rizede.com/> 29 Eylül 2006

⁶⁰ ERDEN; a.g.e., s.351; <http://www.rizede.com/> 29 Eylül 2006

⁶¹ ERDEN; a.g.e., s.352.

⁶² YILMAZ; a.g.e., s. 33.

ipekli bir elbise giyerdi. Hemşin’li gelinler üzerinde süslemeleri bulunan cepkenler de kullanırlardı.⁶³

4-GÜNÜMÜZ RİZE GELENEKSEL KIYAFETLERİNE BİRKAÇ ÖRNEK:

Rize ve civarında geleneksel giyim kuşam değerleri özellikle kadınlar tarafından hâlâ devam ettirilmektedir. Bilhassa makaslı çeşan (keşan) peştamalin kullanımı (Resim-15/A-B), dolaylık peştamalin kullanımı (Resim-23), siyah şifon eşarp üzerine sarılan şay/şar adı verilen eşarbin kullanımı (Resim-16, 30 ve 31) Rize’nin köylerinde bugün de hâlâ tercih edilmektedir.

5-DEĞERLENDİRME VE SONUÇ:

Doğu Karadeniz Bölgesi’nde kullanılan giysilerin özellikle erkeklere ait olanları arasında büyük benzerlikler olduğu dikkati çeker. Rize bölgesi erkek giysileri, bilhassa Trabzon erkek kıyafetleriyle büyük oranda benzerlikler sergiler. Ordu ve Giresun yöresi erkek kıyafetleri de Rize erkek kıyafetleriyle benzer yönler taşınması açısından kayda değerdir. Artvin yöresi kısmen de olsa (özellikle başlık açısından) Rize erkek kıyafetlerini andırmaktadır. Bu da Karadeniz kültürünün ortak değerler taşınmasından kaynaklanabilir.

Rize kadın kıyafetlerinin; Trabzon, Giresun ve Ordu kadın kıyafetleriyle birbirine benzediklerine tanık oluruz. Trabzon giysilerinin daha canlı renkler taşıdığı, Rize yöresi kadın kıyafetlerinin daha koyu ve ağır renklere hâkim olduğunu görmekteyiz.

Karadeniz yöresinde görülen geleneksel giysiler, Anadolu geleneksel giysilerinin bütününde olduğu gibi, kökeni oldukça eskilere dayanmaktadır. Bilhassa yerleşik hayatı Anadolu’da köklü bir şekilde kurmuş olan Osmanlı döneminden kalan bu giysi kültürü, günümüze kadar ufak tefek değişikliklerle ulaşmıştır. Bu değişikliklere rağmen ana çizgi Osmanlı dönemini aksettirmektedir. Teknolojinin kumaş dokumacılığına ve konfeksiyona yansınmasıyla, geleneksel öğelerde bir takım değişiklikler olarak karşımıza çıkar. Fakat giysilerdeki geleneksel ana çizgi bozulmamıştır.

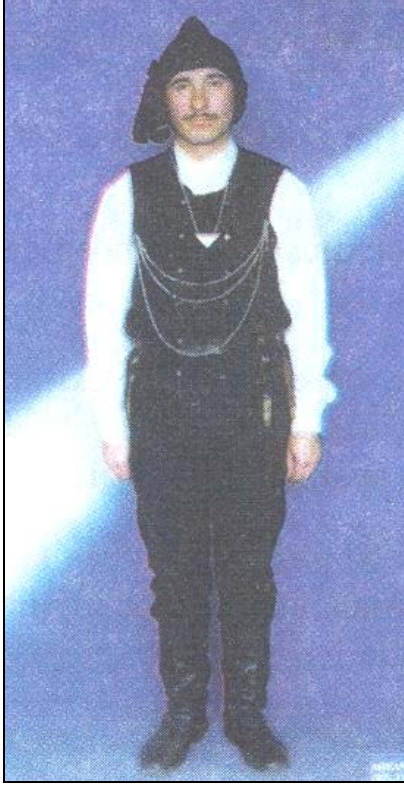
Kültürel değerlerimizin hızla yozlaşmaya devam ettiği 21. yy.da, her konuda olduğu gibi bizi biz yapan değerlerimizden biri olan geleneksel giyim kuşam kültürümüzün devam ettirilmesi gerekmektedir. Anadolu halkının zenginliği olan bu değerler ilelebet yaşatılmalıdır.

⁶³ ÇELİK; a.g.e. s. 11-12 ve 284-285.

KAYNAKLAR:

- ÇANAKÇI, Nurcan; **Rize Yöresi İkat Dokumaları**, Atatürk Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Geleneksel Türk El Sanatları Bölümü Lisans Tezi, Erzurum, 1998
- ÇELİK, Rasim-AK, Naci; **Rize Kültür Derlemeleri**, Rize, 1999
- DALSAR, Fahri; **Bursa’da İpekçilik**, İstanbul, 1960
- ERDEN, Z. Bilge ve Arkadaşları; **Türk Halk Oyunları Giysileri**, Ankara, 1999
- GEDİKLİOĞLU, Haydar; **Akçaabat**, Akçaabat, 1996
- SÜMERKAN, M. Reşat; **Trabzon Yöresi Geleneksel El Sanatları**, Trabzon, (Basım Yılı Yok)
- YAĞAN, Şahin Yüksel; **Türk El Dokumacılığı**, İstanbul, 1978
- YILMAZ, Emel; **Rize İli Geleneksel Giyim Kuşam**, Atatürk Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Bölümü Lisans Tezi, Erzurum, 2003
- <http://www.hemsinli.com/forumoku.php?mesajsec=630> 26 Eylül 2006
- <http://www.rize.gov.tr/hemsin/FolklorNdx.htm> 29 Eylül 2006
- <http://www.rizede.com/> 29 Eylül 2006
- <http://www.bizimtasarim.com/gundogdu/gelenek.htm> 29 Eylül 2006
- http://www.kendirlibeldesi.net/v1/viewpage.php?page_id=10 29 Eylül 2006

RESİMLER:

A

B

Resim-1/A-B: Rize Merkez erkek kıyafeti (Foto-Z.B.Erden).

A

B

Resim-2/A-B: Kukula başlık (Foto-E.Yılmaz).

Resim-3: Erkek gömleği
(Foto-E.Yılmaz).

Resim-4: Cepken-cekem
(Foto-E.Yılmaz).

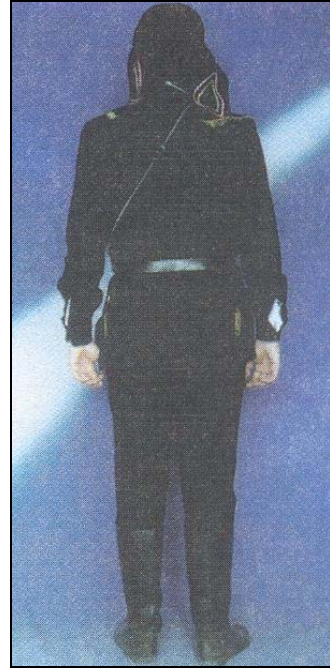
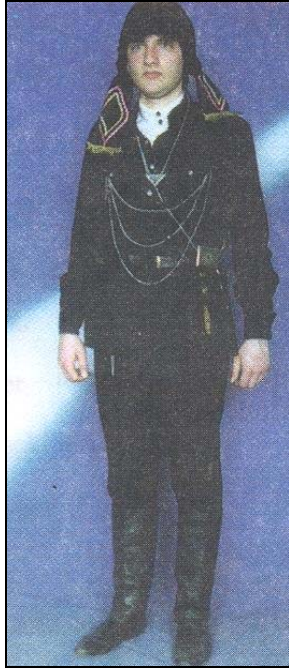
Resim-5: erkek yeleği (Foto-E.Yılmaz).

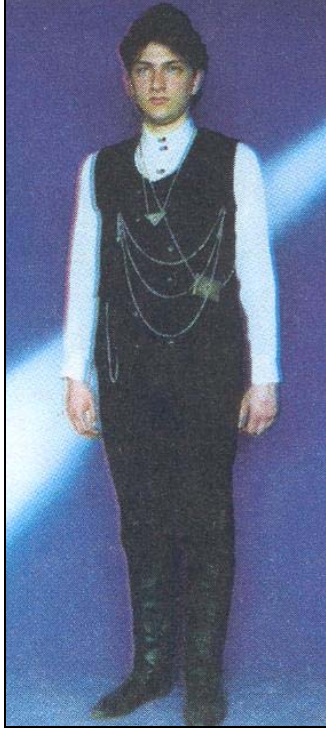
Resim-6: Zıpka pantolon
(Foto-E.Yılmaz).

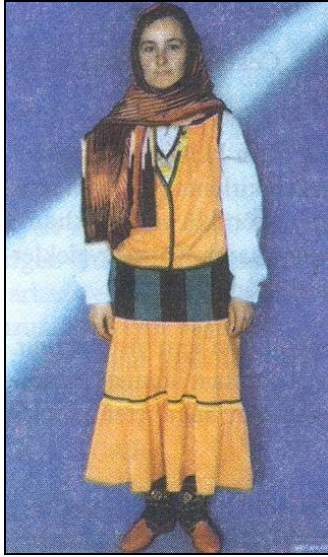
Resim-7: Erkek çizmesi
(Foto-E.Yılmaz).

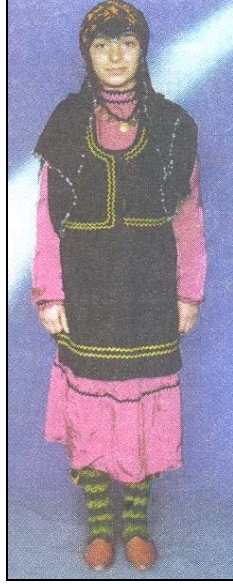
Resim-8/A-B: Rize kırsal kesimde kışlık erkek giysisi (Foto-Z.B.Erden).

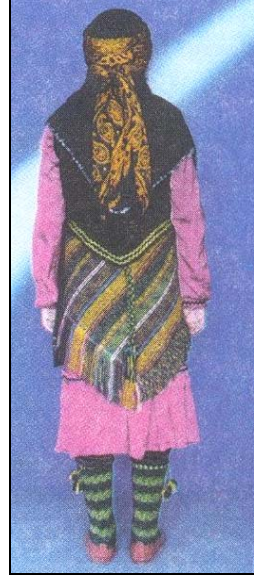
Resim-9/A-B: Rize kırsal kesimde yazlık erkek giysisi (Foto-Z.B.Erden).

Resim-10: Rize merkezde bayan kıyafeti (Foto-Z.B.Erden).

A

B

Resim-11: Rize kırsal kesimde bayan kıyafeti (Foto-Z.B.Erden).

Resim-12: Siyah renkli şifon eşarp (Foto-E.Yılmaz).

Foto-13/A/B/C: Siyah renkli şifon eşarp ve şay/şar eşarpın bağlanması
(Foto-F.Salman).

Resim-14: Beyaz renkli çember-tülbent (Foto-E.Yılmaz).

A

B

Resim-15/A-B: Makaslı Keşan (Foto-N.Çanakçı).

Resim-16: Yörede şay (şar) adı verilen puşi (Foto-E.Yılmaz).

Resim-17: Köynek

Resim-18: Elbise-forka.

A

B

Resim-19: Saten kumaştan bluz ve etek takımı (Foto-E.Yılmaz).

Resim-20: Beyaz sutaşlı yelek (Foto-E.Yılmaz).

Resim-21: Saten şalvar.

Resim-22: Pazen kumaştan şalvar.

A

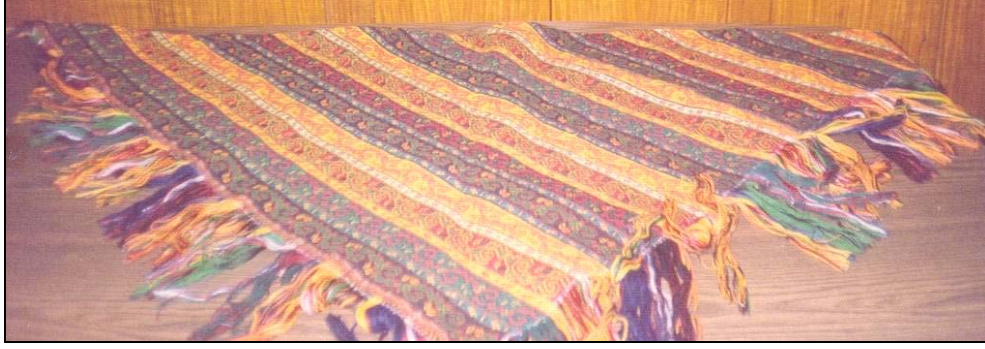

B

Resim-23: Dolaylık peştamal örnekleri.

Resim-24: Koknoç adı verilen önlük.

Resim-25: Şal kuşak (Foto-E.Yılmaz).

A

B

Resim-26/A-B: Kırmızı yün kuşak tankkupa (A) ve çarpana dizbak kuşak(B).

Resim-27: yün çoraplar Desenli.

Resim-28: Siyah renkli yemeniler.

A

B

Resim-29/A/B: Rize folklor elbiselerinde günümüz giysileri (Foto-F.Salman).

A

B

Resim-30/A/B: Rize kırsal kesimden iki genç bayan ve geleneksel giysileriyle bir çocuk.

A

B

Foto-31: Başlarına mor ve mavi renkli şay/şar bağlamış iki Rizeli bayan (Foto-F.Salman).

Resim-32: Pazar ve Hemşin dolaylarında kullanılan eski bir gelinlik.